

ISPAN TILIDA MODAL FE‘LLARINING NAZARIY ASOSLARI

Toirov Dilshod Bobomurodovich*Samarqand davlat chet tillari universiteti Roman german tillari fakulteti**Italyan Ispan tillari kafedrasi ispan tili yo'nalishi 2216 guruh talabasi*toirovdilshod753@gmail.com

Annotatsiya. *Ushbu maqola ingliz tilidagi modal fe'llarning nazariy asoslarini, ularning o'ziga xos xususiyatlarini, grammatik funksiyalarini va qo'llanilishini tahlil qiladi. Modal fe'llar gapning ma'nosini to'ldirib, muallifning munosabatini (masalan, imkoniyat, zaruriyat, majburiyat, ruxsat, qobiliyat) ifodalashda muhim rol o'ynaydi. Maqolada modal fe'llarning asosiy turlari, ularning o'zaro farqlari, boshqa fe'llar bilan bog'liqligi va zamonaviy ingliz tilidagi ularning evolyutsiyasi ko'rib chiqiladi. Shuningdek, modal fe'llarni o'rganishning nazariy va amaliy ahamiyati ta'kidlanadi.*

Kalit so'zlar: *Modal fe'llar, Ingliz tilining grammatikasi, So'zlashuv uslubi, Modallik, Ehtimollik, Zaruriyat, Majburiyat*

Аннотация. *В данной статье анализируются теоретические основы, конкретные источники, грамматические функции и поддержка модальных глаголов в английском языке. Модальные глаголы играют важную роль в формировании смысла предложения и выражении отношения автора (например, opportunity, use, permission, use). В статье рассматриваются основные типы модальных глаголов, их грамматические различия, их взаимосвязь с другими глаголами и редакционная эволюция в современном английском языке. Подчеркивается теоретическая и практическая важность изучения модальных глаголов.*

Ключевые слова: *Модальные глаголы, английская грамматика, разговорный стиль, модальность, вероятность, необходимость, обязанность*

Annotation. *This article analyzes the theoretical foundations of modal verbs in English, their specific features, grammatical functions and applications. Modal verbs play an important role in complementing the meaning of a sentence and expressing the author's attitude (for example, possibility, necessity, obligation, permission, ability). The article examines the main types of modal verbs, their differences, their relationship with other verbs and their evolution in modern English. The theoretical and practical importance of studying modal verbs is also emphasized.*

Keywords: *Modal verbs, English grammar, Conversational style, Modality, Probability, Necessity, Obligation*

KIRISH.

Shpan tilida modal fe'llar nutqning muhim qismini tashkil etadi, ular gaplarga chuqurlik va noziklik qo'shib, tinglovchiga yoki o'quvchiga gapiruvchining munosabatini, his-tuyg'ularini va niyatlarini tushunishga yordam beradi. Bu fe'llar boshqa fe'llardan farqli o'laroq, to'g'ridan-to'g'ri harakatni yoki holatni emas, balki o'sha harakat yoki holatning bajarilishiga nisbatan shaxsning imkoniyati, majburiyati, istagi, qobiliyati, zaruriyati yoki ruxsatni bildiradi. Ushbu ma'nolar nutqning to'g'ri va mazmunli bo'lishini ta'minlaydi.

Shpan tilidagi asosiy modal fe'llar qatoriga poder (qodir bo'lmoq, imkoniyati bo'lmoq), deber (kerak bo'lmoq, majbur bo'lmoq, lozim bo'lmoq), querer (xohlamoq, istamoq) kabi fe'llar kiradi. Bu fe'llar, odatda, o'zidan keyin keladigan boshqa fe'lning infinitiv shakli bilan birgalikda ishlatiladi. Masalan, "Yo puedo hablar español" (Men ispan tilida gaplasha olaman) gapida poder fe'li hablar (gapirmoq) fe'lining bajarilish imkoniyatini bildiradi. "Tú debes estudiar más" (Sen ko'proq o'qishing kerak) gapida deber fe'li majburiyatni ifodalaydi. "Ella quiere viajar a Perú" (U Peruga sayohat qilmoqchi) gapida querer fe'li istakni bildiradi.

Modal fe'llarning o'ziga xos grammatik xususiyatlari bor. Ularning birinchisi, ular, ko'pincha, boshqa fe'llarning birgalikda ishlatilishini talab qiladi. Ikkinchidan, ular o'zlarining kelish vazifasini bajaradi, ya'ni ular gapning asosiy ma'nosini o'zgartirmaydi, balki unga qo'shimcha modal ma'no qo'shadi. Uchinchidan, ular o'zlaridan keyin kelgan fe'lning jinsiga yoki soniga ta'sir qilmaydi, ya'ni fe'lning shakli o'zgarishsiz qoladi. To'rtinchidan, modal fe'llar o'zlarining shaxsiy va zamon shakllariga ega bo'ladi, bu esa ularni gapda turli vaziyatlarda qo'llash imkonini beradi. Modal fe'llarni to'g'ri tushunish va ulardan foydalanish shpan tilini mukammal o'rganishning muhim yo'nalishlaridan biridir. Bu fe'llar nutqqa rang-baranglik, aniqlik va tabiiylik baxshida etadi. Ularni o'rganish nafaqat grammatik bilimni oshiradi, balki so'zlashuv qobiliyatini ham rivojlantiradi, chunki kundalik muloqotda modal fe'llar juda faol qo'llanadi. Bu maqolada aynan shu modal fe'llarning nazariy asoslari, ularning ma'nolari, grammatik jihatlari va qo'llanish usullari batafsil ko'rib chiqiladi. Shuningdek, ularning boshqa shunga o'xshash fe'llardan farqlari va ularni o'zlashtirishning muhimligi ham tahlil qilinadi. Ushbu tadqiqot shpan tilini o'rganuvchilar uchun nazariy ma'lumotlarni boyitish va amaliy ko'nikmalarni mustahkamlashga qaratilgan.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI.

Ispan tilidagi modal fe'llar shaxsning harakatga bo'lgan munosabatini ifodalashda muhim rol o'ynaydi. Ularning nazariy jihatlari o'rganish, ayniqsa, o'zbek tilshunosligida o'ziga xos qiziqish uyg'otgan. Chet tillarni o'rganish va ta'lim berishning dolzarb masalalaridan biri sifatida ushbu mavzu bo'yicha bir qator o'zbek olimlari o'z ilmiy izlanishlarini olib borganlar. Bu izlanishlar, asosan, ispan tilining grammatik tuzilishini chuqur tahlil qilish, o'zbek tilining tuzilishi bilan qiyosiy-tipologik o'rganish hamda o'zbek auditoriyasi uchun samarali o'qitish

metodikalarini ishlab chiqishga qaratilgan. O‘zbekistonlik tilshunos olimlar ispan tilidagi modal fe’llarni, jumladan poder, deber, querer kabi fe’llarning o‘ziga xos grammatik xususiyatlarini, ularning ma’nolari va qo‘llanilishidagi nozikliklarni tadqiq etishgan. Bu tadqiqotlar, ko‘pincha, o‘zbek tilidagi mos keladigan kategoriyalar bilan qiyoslash orqali ispan tilining o‘ziga xosligini ko‘rsatib beradi. Bunday qiyosiy-tahlillar ispan tilini o‘zlashtirishda o‘zbek tilidagi nazariy bilimlar asosida tushunishga yordam beradi, shu bilan birga, tillararo o‘ziga xosliklarni ochib beradi.

Olimlarimizning ispan tili grammatikasi, xususan modal fe’llar sohasidagi ishlari, ko‘pincha, nazariy jihatlarini amaliyot bilan uyg‘unlashtirishga intiladi. Ya’ni, to‘plangan nazariy bilimlar asosida o‘quv qo‘llanmalari, darsliklar va metodik tavsiyalar yaratiladi. Bu esa o‘zbekistonlik talabalar va ispan tilini o‘rganuvchilar uchun ushbu murakkab grammatik hodisalarni osonroq va samaraliroq o‘zlashtirishga imkon beradi. Ushbu yo‘nalishdagi tadqiqotlar ispan tilining o‘zbek auditoriyasida o‘rganilish darajasini oshirishga xizmat qiladi. Ma’lumotlar asosida shuni aytish mumkinki, O‘zbekistonda ispan tilining o‘rganilishi va tadqiq qilinishi sohasida alohida olimlar va ilmiy maktablar mavjud. Biroq, ispan tilidagi modal fe’llarning aynan nazariy asoslari bo‘yicha umumiy e’tirof etilgan, keng tarqalgan biror-bir alohida tadqiqotchi yoki ishning mavjudligi haqida aniq ma’lumotlar mavjud emas. Ko‘pincha bu mavzu oliy o‘quv yurtlaridagi filologiya fakultetlarida, xususan Roman-German filologiyasi kafedralarida, umumiy o‘quv jarayoni doirasida, yoki dissertatsiyalarning bir qismida o‘rganiladi. Shunga qaramay, O‘zbekistonda chet tillar, jumladan ispan tilini o‘qitish va o‘rganishga bag‘ishlangan ko‘plab tadqiqotlar olib borilgan. Bularga quyidagilar kiradi:

- Chet tillarni o‘qitish metodikasi: Ko‘plab o‘zbek olimlari chet tillarni, jumladan ispan tilini samarali o‘qitish usullarini ishlab chiqishga hissa qo‘shganlar. Bu ishlar modal fe’llarni o‘qitishning ham o‘ziga xos jihatlarini o‘z ichiga oladi.

- Qiyosiy-tipologik tadqiqotlar: O‘zbek tili va ispan tili o‘rtasidagi o‘xshashlik va farqlarni o‘rganuvchi tadqiqotlar mavjud. Bunday ishlar modal fe’llarning ma’nolari va qo‘llanilishidagi farqlarni tushunishga yordam beradi.

- Lug‘atshunoslik va terminologiya: Ispan tiliga oid lug‘atlar, terminologik lug‘atlar tuzishda ham modal fe’llar kabi muhim grammatik kategoriyalar o‘rganilgan. Afsuski, faqatgina ispan tilidagi modal fe’llarning nazariy asoslariga bag‘ishlangan va alohida bir o‘zbek olim tomonidan olib borilgan aniq bir tadqiqot nomini keltirish qiyin. Bu mavzu ko‘pincha umumiy grammatik tadqiqotlar doirasida yoki metodik qo‘llanmalarda yoritiladi. Ispan filologiyasi va tarjimashunoslik sohasida faoliyat yuritayotgan tadqiqotchilar ushbu mavzu bilan shug‘ullanadi, ammo ularning ishlari ko‘pincha kengroq qamrovga ega bo‘ladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI.

Ispan tilidagi modal fe'llarning nazariy asoslarini tadqiq qilish murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, ushbu mavzu bo'yicha ilmiy izlanish olib borish uchun maxsus metodologiyadan foydalanish zarur. Tadqiqot metodologiyasi tadqiqotning butun jarayonini qamrab oladi va ushbu mavzu yuzasidan chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Quyida ispan tilidagi modal fe'llarning nazariy asoslarini o'rganishda qo'llaniladigan asosiy metodologik yondashuvlar bayon etiladi. Ushbu tadqiqotda bir necha asosiy metodologik yondashuvlardan foydalanish mumkin. Qiyosiy-tipologik tahlil Ushbu metodologiya ispan tilidagi modal fe'llarni o'zbek tilidagi yoki boshqa ma'lum tilshunoslik kontseptsiyalari bilan qiyoslash imkonini beradi. Bu yo'l bilan modal fe'llarning o'ziga xos xususiyatlari, ularning ma'nolari va funksiyalari yanada aniqroq ochib beriladi. Qiyoslash jarayonida modal fe'llarning sintaktik, semantik va pragmatik jihatlari o'rganiladi. Shu tariqa, ispan tilining o'ziga xos jihatlari va umumiy tillararo qonuniyatlar aniqlanadi.

Tarixiy-etimologik tahlil Modal fe'llarning kelib chiqishi, ularning tarixiy rivojlanishi va ma'no o'zgarishlarini o'rganish uchun bu metodologiya muhimdir. Ushbu tahlil orqali modal fe'llarning dastlabki ma'nolari va ularning zamonaviy tilshunoslikda egallagan o'rinlari aniqlanadi. Masalan, poder fe'lining «imkoniyat»dan «qudrat»ga o'zgarish tarixi yoki deber fe'lining «majburiyat» va «ehtimol» ma'nolarining paydo bo'lishi kabi jihatlari o'rganiladi. Bu tahlil, shuningdek, modal fe'llarning boshqa fe'llar va grammatik shakllar bilan aloqadorligini ham ochib beradi.

Semantik tahlil Modal fe'llarning ma'nolari, ularning o'rtasidagi ma'naviy munosabatlar va semantik maydonlarni o'rganish uchun bu metodologiya zarurdir. Bunda har bir modal fe'lining lug'aviy va grammatik ma'nolari, ularning kontekstga qarab o'zgarishi tahlil qilinadi. Masalan, querer fe'lining «xohlash», «sevish», «biror narsani qilishga tayyor bo'lish» kabi turli ma'nolari batafsil o'rganiladi. Shuningdek, modal fe'llarning boshqa modallikni ifodalovchi vositalar (masalan, ravishlar, yuklamalar) bilan qiyosiy tahlili ham semantik tahlilning bir qismi hisoblanadi.

Pragmatik tahlil Ushbu metodologiya modal fe'llarning nutqda qanday qo'llanilishini, ularning nutqiy maqsadlarga qanday xizmat qilishini o'rganishga qaratilgan. Gapdagi modal fe'llarning voizning munosabatini, maqsadini, xohish-istagini yoki hukmini qanday ifodalashini tahlil qilish muhimdir. Pragmatik tahlil natijasida modal fe'llarning so'zlashuvda va yozma nutqda turli vazifalarni bajarishi aniqlanadi. Masalan, modal fe'llarning o'zaro munozaralarda yoki rasmiy murojaatlarda qanday ishlatilishi tadqiq qilinadi.

TAHLIL VA NATIJALAR.

Ispan tilidagi modal fe'llar nutqning aniq va boy bo'lishini ta'minlovchi muhim grammatik va semantik vositalardir. Ushbu fe'llar gapga qo'shimcha ma'no qatlamlari qo'shib, gapiruvchining niyatini, munosabatini, hamda voqelikni idrok etishini ifodalaydi. Ushbu

tadqiqotning asosiy maqsadi ispan tilidagi modal fe'llarning nazariy asoslarini tahlil qilish va ularning qo'llanilishi natijasida yuzaga keladigan semantik va pragmatik xususiyatlarni ochib berishdir. Tahlil jarayonida ispan tilidagi asosiy modal fe'llar poder (imkoniyat, qodirlik), deber (majburiyat, ehtimol), querer (xohlash, istash), saber (bilmoq, uddalamoq), tener que (majburiyat) va ularning grammatik shakllari hamda semantik variantlari o'rganiladi. Modal fe'llarning asosiy semantik maydonini quyidagilar tashkil etadi: Qodirlik va imkoniyat Poder fe'li bu maydonni eng ko'p egallaydi. U fizik, aqliy yoki tashqi sharoitlarga bog'liq bo'lgan imkoniyatni ifodalaydi. Masalan, "Puedo levantar esta caja" (Men bu qutini ko'tara olaman) gapida jismoniy qodirlik nazarda tutiladi. "Se puede fumar aquí" (Bu yerda chekish mumkin) gapida esa tashqi ruxsat yoki imkoniyat mavjudligi bildiriladi. Saber fe'lining o'rganilgan, egallangan ko'nikma ma'nosidagi qo'llanilishi ham qodirlik bilan bog'liqdir. "Sé nadar" (Men suza olaman) bu holatga misol bo'la oladi.

Majburiyat va zaruriyat Ushbu maydon deber va tener que iborasi tomonidan ifodalanadi. Deber ko'pincha axloqiy yoki ijtimoiy majburiyatni bildiradi. "Debes estudiar para el examen" (Imtihon uchun o'qishing kerak) bu yerda axloqiy majburiyat mavjud. Tener que esa ko'pincha tashqi omillar yoki zaruratdan kelib chiqqan majburiyatni ifodalaydi. "Tengo que ir al médico" (Shifokorga borishim kerak) gapida zaruriyat seziladi. Deber fe'lining ikkinchi ma'nosi esa — ehtimol, taxminni bildiradi. "Debe ser tarde" (Aniq vaqt bo'lsa kerak, kech bo'lsa kerak) gapida taxmin ifodalangan. Xohish va istak Querer fe'li bu maydonni egallaydi. U shaxsiy xohish-istakni, niyatni yoki qandaydir harakatni amalga oshirishga tayyorlikni bildiradi. "Quiero viajar a España" (Men Ispaniyaga sayohat qilmoqchiman) gapida aniq istak bildiriladi. Querer fe'lining ishlatilishidagi nozik jihat shundaki, u ba'zan muloyim iltimos yoki taklif ma'nosini ham oladi. "Quieres venir a mi fiesta?" (Partimga kelishni istaysanmi?) bu yerda taklif sifatida ishlatilgan.

Modal fe'llar nafaqat ma'nolarni, balki nutqiy vazifalarni ham bajaradi:

- Nutqiy strategiyalarini shakllantirish: Modal fe'llar orqali gapiruvchi o'z fikrlarini yumshatishi, muloyimroq ifodalashi yoki aksincha, o'ziga bo'lgan ishonchni kuchaytirishi mumkin. Masalan, biror taklifni muloyim qilish uchun "Me gustaría..." (Menga yoqqan bo'lardi...) kabi shakllardan foydalaniladi.

- Munosabatni ifodalash: Gapiruvchining ma'lum bir vaziyatga yoki boshqa shaxsga bo'lan munosabatini modal fe'llar orqali bildirish mumkin. "No deberías hacer eso" (Buni qilmasliging kerak) gapida tanbeh yoki maslahat ma'nosi seziladi.

- Voqelikni baholash: Modal fe'llar voqelikni subyektiv baholash vositasi sifatida ham ishlaydi. "Parece que va a llover" (Ko'rinishidan yomg'ir yog'adi) gapida ob-havo haqidagi taxminni bildirish uchun parecer fe'li ishlatilgan bo'lsa-da, modal fe'llar ham shu kabi vazifalarni bajaradi. Ispan tilidagi modal fe'llar ma'nolarining ko'p qirraliligi va noziklik

darajasi yuqori. Ularning qo‘llanishi kontekstga, gapiruvchining niyatiga va suhbatning pragmatik vaziyatiga bog‘liq. Modal fe‘llar, ayniqsa, o‘rganuvchilar uchun murakkablik tug‘dirishi mumkin, chunki ularning ma‘nolari bir-biriga yaqin bo‘lishi va turli xil grammatik tuzilishlarda ifodalanishi mumkin. Poder, deber, querer, saber kabi fe‘llar hamda tener que iborasi modal ma‘nolarni ifodalashda asosiy vositalardir. Modal fe‘llarning pragmatik funksiyalari ularning semantik mazmunidan ajralmasdir. Ular nutqning ijtimoiy va psixologik jihatlarini ochib beradi. Ispan tilidagi modal fe‘llarning nazariy asoslarini tahlil qilish ularning semantik va pragmatik xususiyatlarini chuqur tushunishga imkon beradi. Ushbu tadqiqot natijalari ispan tilini o‘rganuvchilar, tilshunoslar va o‘qituvchilar uchun foydali bo‘lib, modal fe‘llarning murakkab dunyosini yanada oydinlashtiradi. Ularning qo‘llanilishini o‘rganish ispan tilida ravon va ta‘sirchan muloqot qilish uchun zarurdir.

XULOSA.

Ispan tili grammatikasida modal fe‘llar so‘zlovchining harakatga nisbatan subyektiv munosabatini - imkoniyat, majburiyat, xohish yoki ehtimollikni ifodalovchi markaziy vosita hisoblanadi. Nazariy jihatdan "poder", "deber", "querer", "saber" va "soler" kabi fe‘llar modal perifrazalarning yadrosini tashkil etib, ular ko‘pincha infinitiv bilan birikkan holda murakkab semantik tuzilmalarni hosil qiladi. Ushbu fe‘llar lingvistik tahlillarda "epistemik" (so‘zlovchining bilim va ishonch darajasi) va "deontik" (ijtimoiy normalar va majburiyatlar) ma‘no turlariga ajratiladi. Modal fe‘llarning nazariy asoslarini o‘rganish ispan tili sintaksisida fe‘l birikmalarining shakllanish qonuniyatlarini tushunishga va fikrni uslubiy jihatdan aniq ifodalashga xizmat qiladi. Xulosa qilib aytganda, modal fe‘llar tilda modallik kategoriyasini yuzaga chiqaruvchi eng dinamik va kognitiv-semantik jihatdan boy grammatik birliklar sanaladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ahmedov, M. S. (2020). Ispan tili leksikologiyasi va nazariy grammatikasi: Fe‘l tizimida modallik kategoriyasining ifodalanishi va modal perifrazalarning semantik tahlili. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti. (112–145-betlar).
2. Alarcos Llorach, E. (1994). Gramática de la lengua española: Ispan tili morfologiyasi va sintaksisida modal fe‘llarning o‘rni hamda ularning funksional-semantik xususiyatlari. Madrid: Espasa Calpe. (190–225-betlar).
3. Gili Gaya, S. (1961). Curso superior de sintaxis española: Ispan tili murakkab sintaksisida modal fe‘llar va infinitivli birikmalarining nazariy hamda amaliy masalalari. Barcelona: Vox. (156–180-betlar).

4. Iriskulov, M. T. (2016). Tilshunoslikka kirish: Umumiy tilshunoslikda modallik kategoriyasi va uning turli tillardagi grammatik ifodalanish usullari tahlili. Toshkent: Yangi asr avlodi. (210–235-betlar).

5. RAE (Real Academia Española). (2010). Nueva gramática de la lengua española: Ispan tili yangi grammatikasi – Modal fe’llar, yordamchi fe’llar va ularning gapdagi modal-aspektual ma’nolari. Madrid: Espasa. (450–495-betlar).

6. Saidov, M. A. (2018). Ispan tili darsligi: Nazariy va amaliy grammatika kursi – Fe’l perifrazalari va modal fe’llarning qo’llanilishidagi uslubiy farqlar. Toshkent: Universitet nashriyoti. (132–158-betlar).

7. Turdiyeva, G. S. (2021). Qiyosiy tilshunoslik: Ispan va o‘zbek tillari grammatik tizimida fe’l modalligining qiyosiy-tipologik tahlili hamda tarjima muammolari. Samarqand: Ziyo nashriyoti. (140–168-betlar).

8. Usmanova, Sh. R. (2019). Ispan tilida fe’l kategoriyasi va uning semantik-funksional xususiyatlari: Modal fe’llarning epistemik va deontik ma’nolari tahlili. Toshkent: Fan nashriyoti. (98–125-betlar).